

ART - TERAPIYANING TARIXI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARINI NAZARIY ASOSLARI.

Qayumova Samigul Zokir qizi

TDPI pedagogika va psixologiya mutaxassisligi magistranti

Rajabaliyev Shodibek Amondullo o'g'li

Uzun XTB metodist-psixolog

Annotatsiya: *Art-terapiyaning tarixi. Art - terapiyaning rivojlanish istiqbollari. Art - terapiyaga berilgan ta'riflar va ahamiyati.*

Annotation: *History of art therapy. Prospects of development of art therapy. Definitions and importance of art therapy.*

Аннотация: *История арт-терапии. Перспективы развития арт-терапии. Определения и значение арт-терапии.*

Kalit so'zlar: *Art-terapiya, art terapevt, haykaltaroshlik, ijodkorlik, psixoterapiya, davolash, san'at, psixologiya, ta'lim, tasviriy san'at.*

Hozirgi davrda ta'lim va madaniyatni tez va uyg'un rivojlantirish, ijtimoiy munosabatlarni va siyosiy ustqurmani takomillashtirish, jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi va oliy boyligi bo'lmish insonning o'zini yanada kamol toptirishi manfaatlari yosh avlodlarga ta'lim va tarbiya berishga yangicha, yana ham keng ko'lamda yondashishni talab qiladi. Psixologiya fanining vazifasi o'quvchilarga voqeylik va jamiyatdagi voqea va hodisalarning, jamiyat hayotida umumiy psixologik hodisalar, holatlar va jarayonlarning mohiyatini tashkil etishga, shaxsning kamoloti va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar, uning individual psixologik xususiyatlari, emotsional va irodaviy sifatlarini tahlil etishga o'rgatishdan iborat.[1]

Hozirgi kunda psixologiyaning 300 dan ortiq tarmoqlari fan sifatida rivojlanayotganligi uning fanlar tizimida yanada mustahkamlanayotganligidan dalolat beradi. Umumiy psixologiya – psixik faoliyatning umumiy qonuniyatlari va ularning o'ziga xos jihatlarini o'rganadigan maxsus soha. Yosh davrlar psixologiyasi – turli yoshdagi odamlarning tug'ilganidan to umrining oxirigacha psixik rivojlanish jarayonini, shaxsning shakllanishi va o'zaro munosabatlari qonuniyatlarini, individning yoshiga xos tarzda o'zgarish tamoyillarini o'rganadi.

Psixologiya yaxlit va mustaqil fan sifatida odamlarda mentalitetning shakllanishiga xizmat qilib, inson omiliga aloqadorligi uning shu yo'nalishdagi muammolarni ma'lum ma'noda o'rganadigan barcha fanlar bilan bevosita aloqasini taqozo etadi. Bular, birinchi navbatda, ijtimoiy gumanitar fan sohalari bo'lib, psixologiyaning ular orasidagi mavqeyi o'ziga xosdir. [2]

Psixologiyani yangi sohalaridan biri bu – art terapiyadir. Zamonaviy psixologiyada art-terapiya ko'pincha esga olinadi. Ushbu texnikaning turlari va usullari xilma-xildir, bu eksperimentlar uchun juda katta maydonni ta'minlaydi. Bu so'zma-so'z san'atni davolashni anglatadi. Darhaqiqat, mashg'ulotlar paytida bemorlar o'zlarining his-tuyg'ularini va his-tuyg'ularini ifoda etishlari, san'atning turli shakllari, jumladan rasm, raqs, kompozitsiya, haykaltaroshlik va hokazolardan foydalanib, shaxsiy xususiyatlarini o'rganish imkoniyatiga ega. Psixologiyada eng mashhur art terapiya turlarini ko'rib chiqishdan oldin, ushbu tuzatish uslubini yaratish va rivojlantirish tarixiga e'tibor qaratish lozim.

Dastlab, badiiy davolanish sxemasi Z.Freyd, C. Jung, A.Maslou kabi taniqli shaxslarning nazariyalarida taqdim etilgan. Ammo amalda faraziy modellar faqat XX asrning 30-yillarida qo'llanila boshlandi. SHunga o'xshash tuzatish usuli urush tugaganidan keyin AQSHdan Germaniyaga ko'chib ketgan bolalarni davolashda qo'llanila boshlandi. O'sha paytlarda art-terapiya stressni engish va fashist lagerlarida bo'lgan davrda olgan jarohatlariga qarshi kurashishning yagona yo'li bo'lgan. Birinchi tajribalar ijobiy natija berdi, shuning uchun "art davolash" tobora ommalashib bordi. Bugungi kunda artoterapiyaning deyarli barcha turlari psixoterapiyada keng qo'llaniladi. Bunday usul odamga ko'p muammolarini yushunishga va hal qilishga, shaxsiyatining yangi qirralarini ochishga imkon beradi. "Art terapiya" atamasi ("san'at"-san'at, "art-terapiya"-art-terapiya) ularning psixo-emotsional holatini ifoda etish uchun plastik tasviriy san'atni davolashni anglatadi. Ushbu atama birinchi bo'lib A.Xill tomonidan 1938 yilda ishlatilgan, sanatoriylarda sil kasalligi bilan og'rigan bemorlar bilan ishlashini tavsiflashda foydalanilgan.

Art-terapiya XX asrning 30-yillarida paydo bo'lgan. Birinchi marta AQSHda natsistlar lagerlaridan olib kelingan bolalar bilan ishlashda art-terapevtik usullar qo'llanilgan. Uning rivojlanishining boshida art-terapiya Z.Freydning psixoanalitik qarashlarini aks ettirdi. Jung, unga ko'ra mijozning badiiy faoliyatining yakuniy mahsuloti (xoh rasm, xoh haykaltaroshlik, installyatsiya bo'lsin) uning ongsiz ruhiy jarayonlarini ifoda etadi. 1960 yilda Amerikada Art Therapy Assotsiatsiyasi tashkil etildi.

Art-terapiyaning ko'p sonli va tez-tez qarama-qarshi ta'riflari - yoki badiiy psixoterapiya - bu atamadan beri ilgari surilgan va keyinchalik bu kasb birinchi marta 1940-yillarning oxirida paydo bo'lgan. Buyuk Britaniyada rassom Adrian Xill rasm yaratishning terapevtik qo'llanilishini tasvirlash uchun "art terapiya" atamasini ishlatgan birinchi shaxs bo'lganligi e'tirof etilgan. Sil kasalligidan tuzalib ketayotib, rasm chizish va rasm chizishning terapevtik afzalliklarini kashf etgan Xill uchun art-terapiyaning ahamiyati "ongni (shuningdek, barmoqlarni) to'liq jalb qilishda va tez-tez ijodiy energiyasini chiqarishda" edi. (Hill, 1948: 101-02). Bu, dedi Xill, bemorga "o'z baxtsizliklariga qarshi kuchli himoyani yaratishga" imkon berdi

Taxminan bir vaqtning o'zida Margaret Naumberg ham AQShdagi ishini tasvirlash uchun art-terapiya atamasini ishlata boshladi. Naumbergning art-terapiya modeli o'z usullariga asoslanadi.

Spontan badiiy ifoda yordamida ongsizni ozod qilish; uning ildizlari bemor va terapevt o'rtasidagi ko'chirish munosabatlariga va erkin aloqani rag'batlantirishga asoslangan . U psixoanalitik nazariya bilan chambarchas bog'liqdir . Davolanish uzatish munosabatlarning rivojlanishiga va bemorning ramziy dizaynlarini o'z talqinini olish uchun doimiy harakatga bog'liq. Yaratilgan tasvirlar bemor va terapevt o'rtasidagi muloqot shaklidir, ular ramziy nutqni tashkil qiladi.

Xill va Naumberg tomonidan qabul qilingan art-terapiyaga yondashuvlar juda boshqacha bo'lsa-da va keyingi rivojlanishlar bilan almashtirildi. Art terapiya kasb doirasida, ularning ishi shunga qaramay, muhim va doimiy ta'sir ko'rsatdi. Buning sababi, Buyuk Britaniyada art-terapiya "ikki parallel yo'nalish" bo'ylab rivojlangan (Waller, 1993: 8)

Xill tomonidan ilgari surilgan terapiya va terapiyada san'atdan foydalanish , Naumberg tomonidan champi sifatida. Ushbu yondashuvlarning birinchisi san'at yaratish jarayoniga xos bo'lgan shifo potentsialiga urg'u beradi, ikkinchisi esa artterapevt, mijoz va san'at asari o'rtasida o'rnatilgan terapevtik munosabatlarning muhimligini ta'kidlaydi.

Art-terapiya kasbi o'zini namoyon qilganligi sababli, ta'riflar yanada mustahkamlandi. Zamonaviy nuqtai nazardan, art-terapiya art-terapevt va mijoz o'rtasida o'rnatilgan psixoterapevtik munosabatlarda tasvir va ob'ektlarni yaratish markaziy rol o'ynaydigan terapiya shakli sifatida belgilanishi kerak. Masalan , Britaniya Art Terapevtlari Assotsiatsiyasi (BAAT) hozirgi vaqtda artterapiyani quyidagicha ta'riflaydi:

Art-terapiya - bu badiiy mediadan asosiy aloqa usuli sifatida foydalanadigan psixoterapiya shakli.

Art-terapevtga yuborilgan mijozlar san'at sohasida oldingi tajribaga yoki mahoratga ega bo'lishi shart emas, art-terapevt birinchi navbatda mijozning qiyofasini estetik yoki diagnostik baholash bilan shug'ullanmaydi.

Amaliyotchilarning umumiy maqsadi mijozga xavfsiz va qulay muhitda badiiy materiallardan foydalanish orqali shaxsiy darajada o'zgarish va o'sishni ta'minlashga imkon berishdir.

Boshqa milliy professional assotsiatsiyalar o'xshash, ammo bir-biridan farq qiladigan ta'riflarni beradi. Masalan , Amerika Art Terapiya Assotsiatsiyasi (AATA) art terapiyani quyidagicha ta'riflaydi:

Art-terapiya - bu kasallik, travma yoki hayotda qiyinchiliklarga duch kelgan odamlar va shaxsiy rivojlanishga intilayotgan odamlar tomonidan professional munosabatlar doirasida san'at yaratishdan terapevtik foydalanish. San'at yaratish va san'at mahsulotlari va jarayonlari haqida fikr yuritish orqali odamlar o'zini va boshqalarni alomatlar, stress va travmatik tajribalar bilan engish haqida xabardorligini oshirishi mumkin; kognitiv

qobiliyatlarni rivojlantirish; va san'at yaratishning hayotni tasdiqlovchi zavqlaridan bahramand bo'lish.

Xuddi shunga o'xshash tarzda, Kanada Art-terapiya Assotsiatsiyasi (CATA) art terapiyani quyidagi atamalar bilan belgilaydi:

Art-terapiya - shaxslarning aqliy, jismoniy va hissiy farovonligini yaxshilash va yaxshilash uchun san'at yaratish va mijozlarni aks ettirishning ijodiy jarayonidan foydalanadi.

Ushbu jamoaviy, rasman tasdiqlangan ta'riflar art-terapiya nima ekanligini tushuntirishga yordam beradi, quyidagi misollar ko'rsatadiki, individual art-terapevtlar ko'pincha o'zlariga ega.

Art-terapiyani qisqacha ta'riflash juda qiyin. Ba'zilar uchun bu terapevtik tajribaning asosiy agenti sifatida san'atning o'zi haqida. Boshqalar uchun terapevt bilan munosabatlar hal qiluvchi element hisoblanadi. Men ikkalasining ham o'z o'rnini bor va hech biri boshqasidan yaxshiroq yoki muhim emas deb o'ylashni yaxshi ko'raman. Menimcha, bu mijozga va ularning qanday ishlashiga bog'liq.

Bu yerda shuni ta'kidlash kerakki, art-terapiyada bu munosabatlar tasviriy san'atga (birinchi navbatda, rasm, chizish va haykaltaroshlik) qaratilgan va odatda musiqa, drama yoki raqs kabi boshqa san'at turlaridan foydalanishni o'z ichiga olmaydi. Ushbu turli xil fanlar o'rtasida biroz o'xshashlik bo'lishi mumkin bo'lsa-da (qarang: Hamer, 1993; Jennings va Minde, 1995; Levens, 1994) Buyuk Britaniyada bu san'atlarni terapevtik qo'llash, xuddi art-terapistlar kabi, maxsus tayyorgarlikdan o'tgan terapevtlar tomonidan amalga oshiriladi.

Art-terapiyaning maqsadlari art-terapevt ishlaydigan shaxslarning o'ziga xos ehtiyojlariga qarab o'zgaradi va bu ehtiyojlar terapevtik munosabatlar rivojlanishi bilan o'zgarishi mumkin. Bir kishi uchun art-terapiya jarayoni art-terapevtning tasvirlar yaratish va muhokama qilish orqali hissiy qiyinchilikni baham ko'rishga va o'rganishga undashi mumkin, boshqa mijoz uchun esa bu ularga o'z faoliyatini o'tkazish imkoniyatini berishga qaratilgan bo'lishi mumkin. rangli qalam va belgi qo'ying, shu bilan ilgari ifoda etilmagan his-tuyg'ularga shakl berishning yangi usullarini ishlab chiqadi.

Ko'pincha shunday deb taxmin qilingan bo'lsa-da, faqat tasviriy san'at bo'yicha texnik bilimga ega bo'lgan shaxslar art-terapiyadan foydali tarzda foydalanishlari mumkin emas.

Qobiliyat - masalan, san'at asosan dam olish yoki ta'lim maqsadlarida qo'llanilganda paydo bo'lishi mumkin - faqat art-terapiya eng ko'p tashvishlanayotganini yashirish uchun xizmat qilishi mumkin. Ya'ni, tuyg'u va inson tajribasining ramziy ifodasi bilan san'at vositasida.

Art-terapiya turli sabablarga ko'ra turli xil ehtiyojlar va qiyinchiliklarga duch kelgan odamlarga yordam berishi mumkin. Qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar kontekstida tasvirlarni yaratish, tasvirlarda fikrlash va his qilish, boshqa narsalar qatori, xayolotdan

foydalanish va tavakkal qilishni o'z ichiga oladi, insonning hissiy o'sishi, o'zini o'zi qadrlashi, psixologik va ijtimoiy integratsiyalashuviga yordam beradi.[3]

Bolalar bilan ishlashda art-terapiya kabi sohalar asosan qum terapiyasi, ertak terapiyasi, izoterapiya (rasm terapiyasi, tasviriy san'at) qo'llaniladi. Ushbu usullarning elementlari ko'pincha o'z ishlarida bolalar bog'chasidagi tarbiyachilar va psixologlar, rivojlanayotgan markazlar o'qituvchilari, nutq terapevtlari va tuzatish o'qituvchilari tomonidan qo'llaniladi. Art-terapiya rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar bilan ham ajoyib ishlaydi. Art – terapiya “yumshoq” deb ataladi, chunki bu holda psixoterapevtning mijozning shaxsiyatiga ta'sir darajasi. Minimallashtirilgan va davolash jarayonining o'zi ko'proq sevimli mashg'ulotga o'xshaydi. Shu bilan birga, bunday terapiyaning qiymati va afzalliklarini e'tiborsiz qoldirmaslik kerak.

Ijodkorlik, odam loyihalar ijodingizdagi ichki tajribalar. Bunday proyeksiya emas amalga oshiriladi: his-tuyg'ular, fikrlar, tajribalar va xotiralar ong doirasini chetlab o'tib, tashqariga chiqadi va shuning uchun ongni tuztishga ham, tanqid qilishga ham qodir emas. Shuning uchun art – terapiya usullari psixodiagnostikaning proyektiv usullari sifatida tasniflanadi.

Xulosa qilib, shuni aytish mumkinki art terapiya bu – rasm, modellashtirish, raqs va boshqa san'at va ijod turlari orqali shaxsning ichki dunyosi mazmunini ramziy ravishda ifodalash va buning natijasida ichki uyg'unlik va psixologik farovonlikka erishish usulidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Pedagogika.Psixologiya” fanidan o'quv-uslubiy majmua. Toshkent;.2016
2. S.R.Baxadirova “Pedagogika va psixologiya asoslari” t;-“Ilm ziyo”. 2016
3. D.Edward. " Art Therapy", 2013